

УДК 338.43

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Малій О.Г.

На основі багатокритеріальності, що ґрунтується на поєднанні розробленого алгоритму розрахунку ефекту банківського кредиту, грант – елемента кредитування, уточненого показника ефекту фінансового лівериджу та інших загальнозовживаних критеріїв ефективності запропоновано методичний підхід щодо визначення ефективності короткострокових кредитних залучень.

Ключові слова: кредит, банк, ефективність, фінанси.

Залучення позикових коштів дозволяє суттєво розширити обсяг господарської діяльності підприємства, забезпечити більш ефективне використання власного капіталу, прискорити формування цільового фінансування, однак без виваженої адекватної оцінки ефективності здійснюваних кредитних вкладень економічна сутність кредитування втрачає сенс.

Власне у самій суті кредиту міститься об'єктивна необхідність ефективного використання позичених коштів, оскільки вони мають бути не лише збережені позичальником, але й повернуті з приростом, який утворює частина загального приросту усієї авансованої у виробництво вартості.

В ефективному використанні кредитних вкладень зацікавлені обидві сторони кредитного процесу. Рушійним моментом існування кредитних відносин є отримання додаткового доходу кожним із суб'єктів кредитування. Тому у процесі оцінки ефективності кредитних відносин необхідним є правильне визначення результату, що отримується від їх залучення і використання.

Питання залучення додаткових джерел фінансових ресурсів, можливості управління структурою капіталу давно обговорюються серед науковців, таких як В.Я. Амбросов, М.Я. Дем'яненко, Е.С. Стоянова, И.А. Бланк, В.В. Ковальов, Г.Г. Кірейцев, Н.М. Ушакова, Л.О. Лігоненко, О.В. Дзюблюк, А.В. Чупіс, О.Є. Гудзь і є дискусійними. Але питання ефективності залучення кредитних ресурсів залишаються не достатньо опрацьованими. Так, поширеним є підхід, за яким важливою є не сама структура капіталу (питома вага власних і залучених коштів), а обсяг фінансових ресурсів, тобто обсяги вкладеного у виробництво капіталу. В основі цієї тези лежить так звана теорема Модільяні-Міллера, що стверджує: ринкова вартість будь-якого підприємства не залежить від структури його капіталу (а тому її не можна оптимізувати) [1, с. 622-630].

Вважається, що зростання доходу не залежить від джерел фінансування, а залежить від фінансового результату, який досягається за рахунок такої діяльності, тобто її економічної ефективності.

Відтак, виходячи з цього, темпи економічного зростання не залежать від джерел фінансування. Тому механізми, за якими залучаються фінансові ресурси (фінансові механізми) не є вихідними. При цьому можна погодитись з тим, що ефективність фінансового механізму повинна оцінюватися за допомогою загальноекономічних показників ефективності виробництва [2], й частково у деякому з твердженням, що “критерієм впливу фінансів на суспільне виробництво може служити тільки ефективність самого виробництва, а не будь-який інший показник, що відноситься до фінансів” [3].

Урахування зазначеної особливості являє собою одну з найскладніших і недосліджених проблем практичної реалізації фінансово-кредитних відносин і оцінок ефективності використання фінансових ресурсів.

Метою дослідження є виявлення взаємозв'язків між зміною фінансово-кредитного забезпечення і розміром показників, що характеризують результат процесу відтворення.

Ефективністю роботи підприємства можна вважати кінцеві результати фінансово-господарської діяльності підприємства, обчислені через показники прибутковості і оборотності капіталу у складі системи показників кредитоспроможності. Так, звичайно зазначені показники вказують на потенційні можливості підприємства ефективно використовувати усі авансовані у виробництво кошти. Проте, характеризуючи ефективність кредитних коштів у складі ресурсів підприємства, дані показники: *по-перше*, не дають відповідь про ефективність кредитних вкладень зокрема, *по-друге*, необхідна

відповідь про той їх оптимальний обсяг, який би забезпечив належний рівень ефективності господарювання.

Для оптимізації політики кредитних відносин (залучень) між підприємствами і комерційними банками ми пропонуємо використовувати наступний методичний підхід.

Оцінка ефективності залучення кредитних ресурсів повинна містити систему показників, які б давали можливість оцінити окупність здійснених підприємством за рахунок кредиту затрат і відтворення ресурсів.

Банківський кредит разом з власними й іншими фінансовими ресурсами підприємства бере участь у створенні на підприємстві продукції, а отже, доданої вартості і прибутку. Тому ми вважаємо за доцільне при визначенні ефективності залучення банківських короткострокових кредитів виділення частки прибутку від реалізації продукції, яка одержана підприємством за рахунок банківського кредиту.

А прибуток, одержаний від використання кредиту, пропонуємо розраховувати як загальний прибуток від реалізації продукції, помножений на питому вагу кредиту у сумі оборотного капіталу, і він є тим вищим, чим вище оборотність кредитів у порівнянні з оборотністю усіх оборотних активів.

Ефект використання короткострокового банківського кредиту може бути розрахований за розробленою нами формулою:

$$E_{кр} = ПР \times \frac{КР}{ОК} \times \delta - i_{кр} \times \frac{t_m}{12} \times КР,$$

де $E_{кр}$ – ефект короткострокового банківського кредиту; ПР – загальна сума прибутку від реалізації продукції; КР – величина короткострокового банківського кредиту (середньорічна заборгованість) ОК – середньорічна сума оборотного капіталу; $i_{кр}$ – річна процентна ставка за кредит, у частинах одиниці; δ – коефіцієнт співвідношення оборотності кредитів і оборотного капіталу:

$$\delta = \frac{\gamma_{кр}}{\gamma_{ок}} \times \frac{t_d}{365}$$

$\gamma_{кр}$ – коефіцієнт, який характеризує оборотність кредитів і визначається як відношення середнього залишку кредитних вкладень до обсягу погашення позичок за відповідний період; $\gamma_{ок}$ – коефіцієнт, який характеризує оборотність оборотного капіталу і визначається як відношення середнього залишку оборотних коштів до виручки від реалізації продукції; t_m – тривалість кредиту у місяцях; t_d – тривалість кредиту у днях.

Слід відмітити, що відомі методики при розрахунку оборотності кредиту, як і при розрахунку оборотності оборотних коштів, використовують коефіцієнт 365, тобто приймається умова, що термін кредиту дорівнює одному року. В дійсності ж термін кредиту може бути як довшим, так і коротшим за рік. Таким чином, існуючі методики, враховуючи термін кредиту 365 днів, розглядають тільки частковий випадок. Особливістю такого підходу є те, що коефіцієнт 365, який входить до складу показників оборотності кредитів і оборотності оборотних коштів, при розрахунку корегуючого показника δ скорочується як у чисельнику, так і у знаменнику. Відтак, термін кредиту в існуючих методиках на величину ефекту банківського кредиту ніяк не впливає. Проте, якщо розглядати термін кредиту як змінну, а не як константу, то при $t_{кр} > 365$ він буде збільшувати, а при $t_{кр} < 365$ – зменшувати величину ефекту банківського кредиту. Цю особливість ми врахували у розробленому нами алгоритмі розрахунку ефекту банківського кредиту шляхом заміни фіксованого терміну кредиту (365 днів) на незалежний змінний аргумент t_d . Це дозволяє враховувати вплив терміну кредитування на оборотність кредитів і більш точно розраховувати ефект банківського кредиту.

Проаналізуємо ефективність використання банківського кредиту досліджуваним нами підприємством СТОВ „Хлібороб” у 2005 році. Сума кредиту – 1 млн. 250 тис. грн, термін – 6 місяців. Річна процентна ставка – 18 %, компенсація з державного бюджету – 8,5 %, таким чином, пільгова ставка – 9,5 %. Призначення кредиту – виконання комплексу весняно-польових робіт, догляд за посівами

та збирання врожаю сільськогосподарських культур. Повернення кредиту в обумовлений термін склало – 1 млн. 100 тис. грн. Виручка від реалізації продукції рослинництва – 3 млн. 618 тис. грн., прибуток – 695 тис. грн.

Розрахунки за розробленим алгоритмом показують, що із загальної суми прибутку 695 тис. грн., отриманого підприємством при виробництві продукції рослинництва, 217,18 тис. грн. одержано за рахунок банківського кредиту. А ефект короткострокового банківського кредиту в конкретних умовах агровиробництва склав 157,81 тис. грн.

В той же час, розрахований за існуючою методикою для вище зазначених умов СТОВ „Хлібо-роб” ефект банківського кредиту дорівнює 375 тис. грн., що, на нашу думку, не є коректним.

Наступним кроком є оцінка доцільності залучення позикових ресурсів, яка може бути здійснена за допомогою таких критеріїв. *Ціна кредиту і вигідність купівлі додаткових грошей на ринку позикових капіталів.*

Для цього пропонується визначати середній річний відсоток, який фактично сплатило підприємство комерційному банку за звітний період, для порівняння з середнім позичковим відсотком, який можна вважати прийнятним у конкретних умовах звітної періоду. При цьому необхідно врахувати середньоринкові норми доходності та інфляції.

Таким чином, *межу вигідності залучення кредиту* за існуючого рівня інфляції можна виразити формулою [4, с. 152; 5, с. 363]:

$$P_b \leq i + g + ig : 100,$$

де P_b - прийнятна для підприємства ставка річного відсотку за кредит; i - нормальна відсоткова ставка за кредит у безінфляційній ситуації; g - темп інфляції.

Проте, *на наш погляд*, підприємству, оскільки воно не може впливати на розмір відсоткової ставки, яка формується під впливом макроекономічних факторів, доцільно порівнювати запропоновані умови кредитування з умовами, які діють на ринку позикових капіталів.

Визначити, якою мірою відсоткова політика банку, з яким підприємство підтримує партнерські відносини, відповідає ринковій ситуації та інтересам підприємства, можна також скориставшись показником, який характеризує ефективність залучення позик [6, с. 71].

Таку кількісну оцінку ефективності обраного варіанта кредитування дає змогу отримати розрахунок спеціального показника - *Грант-елемента кредитування*. Для його розрахунку використується наступна формула [6, с. 75]:

$$\Gamma_e = (1 - \frac{ВОПК_{pi}}{ВОПК_{рин}}) * 100$$

де Γ_e — Грант-елемент кредитування; $ВОПК_{pi}$ - витрати з обслуговування та повернення кредиту при i -му варіанті кредитування; $ВОПК_{рин}$ - витрати з обслуговування та повернення кредиту, отриманого на середньо ринкових умовах.

Значення Грант-елемента показує відносний розмір економії або збитків підприємства щодо отримання кредиту у порівнянні з середньоринковими умовами.

Показник може обраховуватись як при аналізі діючої політики залучення позикових ресурсів підприємством, так і при оцінці інших можливих варіантів кредитування.

Необхідний період залучення позикових ресурсів визначається з наступних обмежень:

$$ОЦдн * K < T_{кр}$$

де $ОЦдн$ - тривалість операційного циклу діяльності підприємства (або конкретної угоди), днів; K - планова кількість оборотів кредитних ресурсів для забезпечення окупності та прибутковості їх залучення; $T_{кр}$ - термін позичання, днів.

Достатність періоду позики можна оцінити за допомогою наступного співвідношення [6, с. 71]:

$$\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт} \\ \text{достатності періоду} \\ \text{позики} \end{array} = \frac{\text{Тривалість операційного циклу підприємства} \\ \text{(або конкретної комерційної угоди)}}{\text{Період позики}}$$

Показник дозволяє оцінити можливості підприємства повернути позику, повинен бути меншим за одиницю.

Порівняння вартості позики з доходністю діяльності підприємства можна зробити у такий спосіб [6, с. 71]:

$$\text{Коефіцієнт доцільності позики} = \frac{\text{Відсоткова ставка за кредит (ціна позики, \%)}}{\text{Рентабельність активів}}$$

Визначення *максимальних розмірів* залучення кредитних ресурсів пов'язане з оцінкою ефективності діючої структури капіталу підприємства та визначенням її впливу на кінцеві результати господарювання підприємства.

Границю, до якої діяльність підприємства може бути покращена за рахунок кредитів, характеризує показник фінансового лівериджу (важеля).

Ефект фінансового лівериджу характеризує приріст фінансової рентабельності за рахунок використання кредиту, незважаючи на його платність.

Кількісне значення *ефекту фінансового лівериджу* (ЕФЛ) обчислюється за формулою [7, с. 224]:

$$\text{ЕФЛ} = (1 - C_{\text{нп}}) * (EP_A - C_B) * \frac{PK}{BK},$$

де $C_{\text{нп}}$ - ставка податку на прибуток (частини одиниці); EP_A - економічна рентабельність активів (%); C_B - відсоткова ставка за кредит (%); PK – позичковий капітал; BK - власний капітал; $(1 - C_{\text{нп}})$ - податковий гніт; $(EP_A - C_B)$ - диференціал фінансового лівериджу (важеля). Через оподаткування від диференціала залишається тільки три четверті (тому що податок на прибуток дорівнює

25%); $\frac{PK}{BK}$ - плече фінансового важеля, характеризує силу дії фінансового важеля (є коефіцієнтом заборгованості).

Сільськогосподарські підприємства згідно з чинним законодавством не сплачують податок на прибуток, тобто $C_{\text{нп}} = 0$, тому величина диференціала не зменшується і формула ефекту фінансового лівериджу набуває наступного вигляду:

$$\text{ЕФЛ} = (EP_A - C_B) * \frac{PK}{BK}$$

Підприємство повинно регулювати плече важеля (тобто структуру свого капіталу) в залежності від значення диференціалу.

При позитивному значенні ЕФЛ підприємство має прибавку до рентабельності власного капіталу (при умові $EP_A > C_B$). При від'ємному значенні ЕФЛ ($EP_A < C_B$) має місце зменшення рентабельності, підприємство генерує підвищений фінансовий ризик.

Обстеження фінансового стану сільськогосподарських підприємств Великобурлуцького району Харківської області довело, що більшість із них мають від'ємне значення диференціалу фінансового лівериджу, який вказує на залежність фінансової рентабельності від відсоткової ставки банку за користування кредитом. Адже залучення кредитів банків для формування оборотного капіталу підприємствами має сенс тільки у тому разі, якщо рентабельність активів підприємства перевищує відсоткову ставку комерційного банку. Нажаль, сучасний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств не дозволяє освоювати кредити під існуючі процентні ставки. Навантаження фінансових витрат по кредитах обтяжує постійні витрати підприємств, що означає, що підприємства піддаються підвищеному підприємницькому ризику.

ВИСНОВКИ

Сукупність наведених показників, що визначають зв'язок обсягу кредитних вкладень із зміною обсягів реалізації і отриманого прибутку, оборотності і рентабельності активів, необхідно застосовувати у комплексі. Доповнюючи один одного, вони об'єктивно характеризують спроможність того чи іншого підприємства використовувати кредити.

Такий підхід забезпечить підприємству умови для продуктивного використання залучених кредитних ресурсів і підвищення, тим самим, ефективності відтворювального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Brigham E. F., Gapenski L. C., Ehrhardt M.C. Financial Management: Theory and Practice.- Chicago; New York; San Francisco ets: Dryden Press, 1999, 1058 p.
2. Петюх В.Н. Рыночная экономика. Настольная книга делового человека. – К.: Урожай, 1995. – 430 с.
3. Атлас З.В., Ионов В.Я. Эффективность производства и рентабельность предприятий. – М.: Мысль, 1997. – 200 с.
4. Фінанси підприємств: Навчальний посібник / За ред. д.е.н. проф. Г.Г. Кірейцева. – К.: ЦУЛ, 2002. – 268 с.
5. Фінансово-економічний аналіз: Підручник / Буряк П.Ю., Римар М.В., Бець М.Т. та ін.; Під заг. ред. П.Ю. Буряка, М.В. Римара. – К.: ВД “Професіонал”, 2004. – 528 с.
6. Ушакова Н.М., Лігоненко Л.О. Фінанси підприємства. Опорний конспект лекцій. – К.: Видавничий центр КДТЕУ, 1998. – 120 с.
7. Финансовый менеджмент: теория и практика: Учебник / Под ред. Е.С. Стояновой. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во “Перспектива”, 2001. – 656 с.